

architecture and dancers: religion and art — exactly how Bali had been immortalized as a ‘paradise on earth’ by its expatriate admirers. Modernity, in this perspective, rested with the metropole. And when the pavilion burned down, a ‘national disaster’ was transformed into a triumph and demonstration of Dutch willpower through its rebuilding.

The Epilogue provides a tantalizing glimpse of what the Parisian experience meant for the Balinese participants. Remembering these events produced diverse stories concerning the non-ceremonial uses and adaptations to which ‘traditional’ instruments were put, as well as the effects of the money earned by the Balinese in Paris back home. This *doorkijkje* into the performers’ world at the intersection with the five world exhibitions meticulously analysed by Marieke Bloembergen, deserves a companion volume.

Mary Bouquet

G. W. B. Borrie, *M. A. Reinalda (1888-1965). Een geboren bestuurder* (Amsterdam: Aksant, 2005, ix + 410 blz., € 30,-, ISBN 90 5260 170 4).

Na biografieën over de SDAP-voorzitters F. M. Wibaut (1968), P. L. Tak (1973) en Monne de Miranda (1993) heeft Gilles W. B. Borrie in 2005 een levensbeschrijving van M. A. Reinalda het licht doen zien. Borrie, voormalig PvdA-burgemeester van onder meer Eindhoven, heeft hiermee een indrukwekkend kwartet aan biografieën van sociaal-democratische gemeentepolitici voltooid. Van het viertal lijkt Marius Reinalda, onder meer van 1945 tot 1947 burgemeester van Haarlem en van 1947 tot 1954 commissaris van de koningin in Utrecht, vooralsnog de minst tot de verbeelding sprekende figuur. Wibaut ‘de machtige’, de erudiete journalist-politicus Tak en de productieve wethouder De Miranda staan scherper op het netvlies. De vraag is dus gerechtvaardigd naar het waarom van een driehonderdvijftig bladzijden tellende biografie over Reinalda. Deze drong immers niet door tot de hoogste echelons van de nationale politiek — hij ambieerde dat zelfs niet. (151) Evenmin gaf hij in ideologische zin richting aan de politieke lijn van zijn partij.

Niettemin noemt Borrie Reinalda in zijn woord vooraf in één adem met Tak, Wibaut, De Miranda (alledrie actief in Amsterdam), Drees en Albarda (beiden werkzaam in ’s-Gravenhage). Als gemeenteraadslid en/of wethouder hebben deze sociaal-democraten bijgedragen aan de integratie van hun partij in het politieke bestel. Het gemeentebestuur was ook de enige mogelijkheid die de SDAP tijdens het interbellum had om invloed uit te oefenen. Pas vanaf 1939 zou de SDAP deelnemen aan het landsbestuur.

Marius Reinalda (1888-1965) was de belangrijkste sociaal-democratische politicus in het Haarlem van het interbellum. In 1917 werd hij gekozen in de gemeenteraad van zijn geboorteplaats. Twee jaar later werd hij voorzitter van de SDAP-fractie en van 1923 tot 1928 en van 1936 tot 1941 was hij wethouder — de eerste van socialistische huize. Na de bevrijding werd hij de eerste sociaal-democratische burgemeester van Haarlem. Een nationale primeur volgde in 1947, toen hij benoemd werd tot commissaris van de koningin in Utrecht — eveneens de eerste van rode signatuur. Dat laatste wapenfeit alleen al rechtvaardigt een levensbeschrijving in enigerlei vorm.

Deze legitimatie alleen levert niet per definitie een geslaagde biografie op. Hoewel Reinalda voortdurend wordt neergezet als een integere, pragmatische, hardwerkende, bedachtzame, intelligente en enigszins ijdele *selfmade man*, komt de hoofdpersoon in grote delen van het boek niet tot leven. Soms is hij zelfs pagina's lang afwezig. De oorzaak hiervan ligt in het ontbreken van voldoende egodocumenten. Reinalda heeft geen persoonsarchief nagelaten, geen dagboeken geschreven en was evenmin een vruchtbaar publicist. (152) Er stond de biograaf slechts een enkele toespraak of een kort artikel van de hand van zijn hoofdpersoon ter beschikking. Borrie heeft dan ook zijn toevlucht moeten zoeken in andere, per definitie minder persoonlijke bronnen. Minutieus is onderzoek gedaan in de stukken van de gremia waarvan Reinalda deel heeft uitgemaakt: de Haarlemse gemeenteraad, de Provinciale Staten van Noord-Holland en Utrecht en de Eerste Kamer. Het resulteert onder meer in een uitstekende beschrijving van de opkomst van de arbeidersbeweging in Haarlem en de politieke geschiedenis van die stad in de eerste helft van de twintigste eeuw. De vele kwesties en dossiers waarmee Reinalda — soms slechts zijdelings — te maken heeft gehad, worden uitputtend behandeld. Lang niet altijd wordt echter duidelijk wat de bijzondere inbreng van Reinalda is geweest.

De auteur moet vanwege het gebrek aan bronnenmateriaal regelmatig speculeren over wat Reinalda gedaan of gedacht moet hebben. Een voorbeeld: 'Reinalda zal ongetwijfeld Kan [minister van binnenlandse zaken, AvK] op het departement hebben bezocht. De minister hield niet van gewichtigdoenerij en was gek op voetballen; Reinalda zal goed met hem overweg hebben gekund.' (111) Nog spannender wordt het bij suggesties omtrent bijzondere kennis van Reinalda over de verwickelingen rond het Koninklijk Huis, midden jaren vijftig. Het wellicht doorslaggevende bewijs — de correspondentie tussen Reinalda en prins Bernhard — is echter op verzoek van Reinalda door zijn zoon vernietigd. (291)

Sommige wél beschikbare bronnen hadden vanwege hun aard met meer kritiek bejegend mogen worden. In zijn beoordeling van Reinalda's persoon en karakter heeft Borrie sterk geleund op per definitie sympathieke beoordelingen, afkomstig uit herdenkingsartikelen en gelegenheidsboeken. Een voorname bron is bijvoorbeeld het *Gedenboek* dat Reinalda bij zijn afscheid als burgemeester in 1947 kreeg aangeboden. Het overwegend uiterst positieve oordeel van de auteur over de gebiografeerde, lijkt er een logisch afgeleide van te zijn.

In de epiloog wordt een alternatieve ondertitel voor de biografie gesuggereerd: 'Van loopjongen tot magistraat.' Meer dan de uiteindelijk gekozen, nogal statische titel had daarmee geduid kunnen worden op de persoonlijke ontwikkeling die Reinalda onmiskenbaar heeft doorgemaakt. In de eerste hoofdstukken lezen we immers over de uit een eenvoudig arbeidersgezin afkomstige jongste bediende bij uitgeverij Tjeenk Willink, die zich door vlijtige zelfstudie ontwikkelde tot een begaafde bestuurder met een brede kennisachtergrond. Ook op andere terreinen heeft Reinalda zich geëvolueerd, zo kunnen we afleiden uit het boek. Als midden-twintiger was Reinalda voorzitter van de geheelonthouderstoneelvereniging 'Nieuw Leven' (26), terwijl hij vele pagina's later wordt opgevoerd als 'voormalige geheelonthouder.' (264) Helaas blijft het transitie-moment onbeschreven. Ook bestaat er een forse mentale en sociale afstand tussen de jonge Reinalda, zoon van een in de arbeidersbeweging actieve 'socialist van de oude stempel' (7),

en het latere sigarenrokkende lid van de Haarlemse rotary (270) en van sociëteit 'De Witte' (388), dat diverse commissariaten in het bedrijfsleven vervulde.

De auteur laat de lezer achter met een aantal vragen over Reinalda. Zo is er de relatie met zijn kinderen, die blijkbaar zeer te wensen overliet. (344) Helaas wordt dit nergens verklaard, terwijl de nazaten van de hoofdpersoon ruimschoots geraadpleegd zijn. Deze terughoudendheid maakt nieuwsgierig. Maar niet alleen ten aanzien van de hoofdpersoon worden vragen opgeroepen. Wat wordt bijvoorbeeld bedoeld met de opmerking dat de Haarlemse burgemeester Maarschalk 'bij bepaalde vrouwen in de smaak viel?' (172)

Borrie heeft een verdienstelijke poging gewaagd een portret op te stellen van Reinalda. Door de gebrekkige beschikbaarheid van egodocumenten is de hoofdpersoon daarbij relatief sterk op de achtergrond gebleven, terwijl de kringen waarin Reinalda verkeerde uitgebreid beschreven zijn. De vraag dringt zich naar aanleiding van deze publicatie op, of het schrijven van een echte biografie mogelijk is zonder het genoemde type bron.

Alexander van Kessel

H. Werkman, *De haven uitgegraven. De wereld van J. K. van Eerbeek, schrijver (Meindert Boss 1898-1937)* (Dissertatie Vrije Universiteit Amsterdam 2004; Hilversum: Verloren, 2004, 566 blz., € 29,-, ISBN 90 6550 821 X).

J. K. van Eerbeek (pseudoniem van Meindert Boss, 1898-1937), de hoofdpersoon van deze biografie, wordt beschouwd als de belangrijkste prozaïst van de jong-protestanten (1920-1940), een groep meest jeugdige auteurs, die de protestants-christelijke leescultuur op een hoger literair plan wilden brengen. Van Eerbeek woonde in het bakkershuis van zijn ouders te Zwolle en had een haat-liefdesrelatie met de gereformeerde wereld van zijn vader. Zijn leven werd getekend door de tuberculose die hem in het sanatorium bracht en door de gevangenis waar hij onderwijzer was. Op dertigjarige leeftijd koos hij voor het schrijverschap. Hij schreef onder andere de romans *Lichting '18* (1932), de enige belangrijke Nederlandse mobilisatieroman, *Strooschippers* (1935) en *Beumer & Co* (1937). *Gesloten grenzen* (1935) vond hij zelf zijn beste roman: een experiment met liefde, godsbeleving en ascese. Zijn laatste boek *Asuncion* (1938), over een meisje in Nice, verscheen gecensureerd. Van Eerbeek was een groot observator, man van de wereld en asceet, protestants en wereldlijk schrijver. Naast de protestantse literaire traditie wordt zijn oeuvre stilistisch gekenmerkt door de nieuwe zakelijkheid van het interbellum. In 1937 bezweek hij, 39 jaar oud, aan tuberculose.

Werkman toont helder aan, dat van Eerbeek niet mag worden opgesloten in de gereformeerde wereld van de jong-protestantse schrijvers. Die observatie kan men ook destilleren uit de lof die Menno ter Braak als literatuurrecensent aan hem toezwaaide. In een recensie betoonde Ter Braak grote waardering voor de roman *Gesloten grenzen*. Van Eerbeek werd door hem bestempeld als de beste schrijver van de jong-protestanten. Wat hem in de roman boeide, waren de overtuigende toon en de radicaliteit van de geboden oplossingen. Ter Braak kon met Van Eerbeek meevoelen, omdat zij tot op zekere hoogte verwante geesten waren. In het radicale optreden van de hoofdfiguur van de roman

en het latere sigarenrokkende lid van de Haarlemse rotary (270) en van sociëteit 'De Witte' (388), dat diverse commissariaten in het bedrijfsleven vervulde.

De auteur laat de lezer achter met een aantal vragen over Reinalda. Zo is er de relatie met zijn kinderen, die blijkbaar zeer te wensen overliet. (344) Helaas wordt dit nergens verklaard, terwijl de nazaten van de hoofdpersoon ruimschoots geraadpleegd zijn. Deze terughoudendheid maakt nieuwsgierig. Maar niet alleen ten aanzien van de hoofdpersoon worden vragen opgeroepen. Wat wordt bijvoorbeeld bedoeld met de opmerking dat de Haarlemse burgemeester Maarschalk 'bij bepaalde vrouwen in de smaak viel?' (172)

Borrie heeft een verdienstelijke poging gewaagd een portret op te stellen van Reinalda. Door de gebrekkige beschikbaarheid van egodocumenten is de hoofdpersoon daarbij relatief sterk op de achtergrond gebleven, terwijl de kringen waarin Reinalda verkeerde uitgebreid beschreven zijn. De vraag dringt zich naar aanleiding van deze publicatie op, of het schrijven van een echte biografie mogelijk is zonder het genoemde type bron.

Alexander van Kessel

H. Werkman, *De haven uitgegraven. De wereld van J. K. van Eerbeek, schrijver (Meindert Boss 1898-1937)* (Dissertatie Vrije Universiteit Amsterdam 2004; Hilversum: Verloren, 2004, 566 blz., € 29,-, ISBN 90 6550 821 X).

J. K. van Eerbeek (pseudoniem van Meindert Boss, 1898-1937), de hoofdpersoon van deze biografie, wordt beschouwd als de belangrijkste prozaïst van de jong-protestanten (1920-1940), een groep meest jeugdige auteurs, die de protestants-christelijke leescultuur op een hoger literair plan wilden brengen. Van Eerbeek woonde in het bakkershuis van zijn ouders te Zwolle en had een haat-liefdesrelatie met de gereformeerde wereld van zijn vader. Zijn leven werd getekend door de tuberculose die hem in het sanatorium bracht en door de gevangenis waar hij onderwijzer was. Op dertigjarige leeftijd koos hij voor het schrijverschap. Hij schreef onder andere de romans *Lichting '18* (1932), de enige belangrijke Nederlandse mobilisatieroman, *Strooschippers* (1935) en *Beumer & Co* (1937). *Gesloten grenzen* (1935) vond hij zelf zijn beste roman: een experiment met liefde, godsbeleving en ascese. Zijn laatste boek *Asuncion* (1938), over een meisje in Nice, verscheen gecensureerd. Van Eerbeek was een groot observator, man van de wereld en asceet, protestants en wereldlijk schrijver. Naast de protestantse literaire traditie wordt zijn oeuvre stilistisch gekenmerkt door de nieuwe zakelijkheid van het interbellum. In 1937 bezweek hij, 39 jaar oud, aan tuberculose.

Werkman toont helder aan, dat van Eerbeek niet mag worden opgesloten in de gereformeerde wereld van de jong-protestantse schrijvers. Die observatie kan men ook destilleren uit de lof die Menno ter Braak als literatuurrecensent aan hem toezwaaide. In een recensie betoonde Ter Braak grote waardering voor de roman *Gesloten grenzen*. Van Eerbeek werd door hem bestempeld als de beste schrijver van de jong-protestanten. Wat hem in de roman boeide, waren de overtuigende toon en de radicaliteit van de geboden oplossingen. Ter Braak kon met Van Eerbeek meevoelen, omdat zij tot op zekere hoogte verwante geesten waren. In het radicale optreden van de hoofdfiguur van de roman